

SHVATITE GRUPU OZBILJNO

**Ka postfuksovskoj
grupnoj analitičkoj teoriji**

Farhad Dalal

Prevele

Vesna Radonjić i Ivana Bosić

SHVATITE GRUPU OZBILJNO: KA POSTFUKSOVSKOJ
GRUPNOJ ANALITIČKOJ TEORIJI
Farhad Dalal

Naziv originala
TAKING THE GROUP SERIOUSLY: TOWARD A POST-FOULKESIAN
GROUP ANALYTIC THEORY
Farhad Dalal

Izdavač
Alma Nova, Žorža Klemensoa 16, Beograd

Urednici
Danilo Pešić
Maja Lyon

Prevod
Vesna Radonjić, grupni analitičar i prevodilac
Ivana Bosić, prevodilac

Stručni redaktor
dr Tija Despotović

Tehnička urednica
Maja Lyon

Lektura i korektura
Katarina Spasić

Dizajn i grafičko uređenje
Ivan Stanić

Štampa
Birograf Comp. d.o.o., Beograd

Tiraž
300

Copyright © Alma Nova

Sadržaj

7 PREGOVOR SRPSKOM IZDANJU
11 IZJAVE ZAHVALNOSTI
13 UVOD

Poglavlje 1	19 Frojd
	19 Uvod
	21 Frojd: kulturalista ili nativista?
	22 Frojd: idealista ili materijalista?
	23 Frojdovsko dete
	24 Razvoj psiholoških struktura
	28 Filogenija
	29 U grupama i između njih
	32 Frojdovsko viđenje grupa
	34 Siže

Poglavlje 2	37 Fuks
	37 Uvod
	38 Osnova Fuksovih radikalnih ideja
	43 Fuksov razvojni model
	48 Modifikovanje frojdovskog razvojnog okvira
	53 Između unutrašnjeg i spoljašnjeg
	54 Preraspodela uloga instinkata života i smrti
	56 Neke ideje specifične za grupe
	62 Nivoi percepcije
	65 Matriks
67 Siže ideja radikalnog Fuksa	
68 Primena teorija	
73 Hostilnost i agresija	
78 Siže	

Poglavlje 3	81 Pauza između Fuksa i Elijasa
	81 Pauza – ispipavanje terena
	84 Pregled strukturalizma i poststrukturalizma

Poglavlje

4

91 Elijas

- 91 Uvod
 - 92 Figuracija
 - 94 Odnosi moći
 - 96 Teorija simbola
 - 112 Pogled iz ptičje perspektive
 - 115 Prljavi govor: politika
 - 117 Još prljavog govora: ideologija
-

Poglavlje

5

129 Biologija

- 129 Uvod
 - 131 Vruć vazduh i želja
 - 132 Red i kaos
 - 134 Kooperativni gen
 - 143 Evolucija kulture
 - 149 Povratak grupne selekcije
 - 150 Slobodna volja i determinizam
 - 155 Siže
-

Poglavlje

6

159 Elementi postfuksovske grupnoanalitičke teorije

- 159 Uvod
 - 161 Pripadanje
 - 164 Pregled Mate-Blankove teorije
 - 167 Stuktura mišljenja
 - 168 Digresija: Bion
 - 172 Povećavanje kompleksnosti pripadanja
 - 173 Dve esencijalističke zablude
 - 175 Kriza identiteta
 - 179 Emocionalna potreba za pripadanjem
 - 180 Odavde do beskraja: dalje strukture mišljenja
 - 186 Nadevanje imena i cepidlačenje: kritika rascepa
 - 190 Repriza
 - 191 Identitet kao nesvest
 - 193 Self i identitet: ego i mi-ego
 - 196 Konflikt
 - 204 Odnosi moći na delu
 - 210 Društveno nesvesno
 - 213 Kulturna transmisija i kohezija
 - 218 Terapijska grupa
 - 224 Ograničenje i red: siže
-

229 BIBLIOGRAFIJA

Predgovor srpskom izdanju

Grupna analiza i grupna analitička terapija imaju pedesetogodišnu tradiciju na ovim prostorima i počinju da se primenju sedamdesetih godina XX veka u bivšoj Jugoslaviji, u Centru za psihološku medicinu u Zagrebu (Eugeni-ja Cividini Stranić i Edvard Klajn) i Institutu za mentalno zdravlje u Beogradu (Milan Popović i Miroslav Antonijević), mnogo pre formalnih edukacija i nastajanja zvaničnih društava. Zvaničnu edukaciju u Srbiji organizovao je Institut za grupnu analizu u Londonu (edukaciju su vodili Džordž Renton i En Morgan) sa vodećim psihijatrijskim institucijama u Beogradu, od 1987. do 1992. godine, a prva generacija beogradskih grupnih analitičara osnovala je 1996. godine Društvo grupnih analitičara Beograd (DGAB).

Ako uzimemo u obzir postojanje zvaničnih društava na ovom podneblju stiže se utisak da je grupna analiza prilično popularna: Institut za grupnu analizu u Zagrebu, Udruženje/Udruga grupnih analitičara u Bosni i Hercegovini, Grupno analitičko društvo Slovenije, Udruženje grupnih analitičara Vojvodine i Društvo grupnih analitičara Beograd.

U suprotnosti sa tim zanimljiva je činjenica da postoji jedva nekoliko knjiga i poglavlja iz ove oblasti na govornom području bosanskog, hrvatskog, crnogorskog i srpskog jezika (BCMS jezik), a čini se da je situacija slična i na slovenačkom govornom području. Postoji jedan poznati udžbenik „Grupna analiza: grupna analitička psihoterapija“, Klajna i saradnika, jedno veliko kondenzovano poglavlje o grupnoj analizi koje je napisala Ivanka Jovanović Dunjić u Erićevoj psihoterapiji i jedna manje poznata knjiga Petra Opalića, „Biti ili lečiti se“ koja se bavi istraživanjima u grupnoj terapiji uopšte, mada sa najvećim fokusom na grupnu analizu. Nekoliko dela se bavi grupnom terapijom uopšte (i pri tome neizbežno i grupnom analizom) kao što su „Mogućnosti grupne psihoterapije“, Petra Opalića i „Grupna terapija za psihoze“, profesora Ivana Urlića i Manuela Gonzalesa de Čaveza, eksperta za grupnu terapiju psihoza.

Potrebno je naglasiti da je objavljivanje stručnih članaka iz ove oblasti u časopisima češće i postoji još od sedamdesetih godina XX veka, posebno u *Psihijatriji danas*, časopisu Instituta za mentalno zdravlje u Beogradu i časopisu Psihoterapija koji je izlazio od 1971. do 1999. godine (pokretač i prvi urednik bila je Duška Blažević, predsednica Udruženja psihoterapeuta Jugoslavije) i koji je ponovo je pokrenut 2016. godine od strane tri psihoterapijska društva psihanalitičke orijentacije u Zagrebu.

Takođe se čini da je situacija sa prevođenjem savremenih autora iz oblasti grupne analize loša i da od 1983. i Bionovih „Iskustva u radu sa grupama“ (izdavača Napred i čuvene biblioteke Psiha koju je pokrenuo Muradif Kulenović) nema ni jednog prevedenog dela, ako ne uračunamo Jalomov kulturni udžbenik „Teorija i praksa grupne psihoterapije“ u izdanju Psihopolisa iz Beograda. Zanimljiva je razlika između grupne analize i psihoanalize, gde prevodi savremenih autora ipak postoje, te postavljamo pitanje, da li to ima veze sa harizmom i diferencijalom moći psihoanalize koju zauzima u odnosu na svoju mlađu, manje popularnu sestru.

Prevođenjem Dalalove knjige činimo početni korak u ispravljanju ove neravnoteže. Farhad Dalal je jedan od najznačajnijih predstavnika savremene grupne analize. Izabrali smo knjigu koja ima elemente i udžbenika ali i knjige koja donosi nova i kreativna gledišta. U ovoj knjizi autor veoma hrabro preispituje autoritet oca grupne analize i hvata se u koštac sa njegovom ambivalencijom između Frojda (kada ga naziva „ortodoksní Fuks“) i Elijasa (kada ga naziva „radikalni Fuks“), pokušavajući da nađe kreativni izlaz iz ove ambivalencije, dajući očiglednu prednost sociologu, na putu ka postfuksovskoj grupno analitičkoj teoriji. Naš „mikroskop“ u predgovoru usmeravamo baš na Elijasa iako podjednaku važnost postfuksovskoj teoriji i ozbiljnom zadatku da se pokuša sa razvojem specifičnog jezika grupne analize van psihoanalitičke paradigme majka-odojče, Dalal daje i čileanskom klajnijanskom analitičaru i matematičaru Ignaciju Mate-Blanku, za kojeg je primarna funkcija uma klasifikacija. Um klasifikuje naizmeničnim korišćenjem mikroskopa tj. asimetrične, racionalne biologike, koja uviđa odnos i diferencira, u kojoj stvar ne može biti na dva mesta u isto vreme i koja postoji u strukturi jezika (subjekat, objekat i predikat) i teleskopa tj. simetrične „lude“ logike koja homogenizuje, briše razlike u bezvremenom i beskonačnom, u kojoj u isto vreme stvari mogu da budu na dva mesta, istovremeno mrtve i žive i potpuno jednake (to je logika nesvesnog, psihoanalitičkih jednačina, kvantne mehanike i matematičkih atributa beskraj). „Tele-mikro-skop“ nas dovodi do paradoksa da shvatiti grupu ozbiljno znači priznavanje da grupe ne postoje (kao prirodno fiksirani entiteti već su uvek konstrukti), da je diferencijacija „nas“ od „njih“ čak neophodna za kreaciju, da sličnosti stalno brišu razlike, a razlike konstatno narušavaju sličnosti, te da je stalno potrebno tolerisati paradokse.

Vratimo se na Eljasa. Ključna ideja grupne analize da društveno ne leži izvan pojedinca kako bi ga odredilo spolja, već se iz samog društvenog kristališe pojedinac (u isto vreme pojedinac takođe stalno konstruiše društveno) je po Dalalu, mnogo bolje artikulisana kod Elijasa nego kod Fuksa. Njegovo stalno balansiranje oko toga da ne redukuje društvo na pojedinca niti da pojedinca učini prostim pijunom društva može se predstaviti slikom u kojoj smo svi međusobno zakačeni nizom lastiša, što on naziva „međuzavisnošću“ i to detaljno elaborira.

Druga važna razlika je ta što Fuks, za razliku od Elijasa uopšte ne razmatra odnose moći, kao glavnu karakteristiku međuzavisnosti. Moć je strukturna karakteristika svih ljudskih odnosa, a prisustvo moći je neizbežan ishod zajedničkog življenja (ova teza je u suprotnosti sa liberalnim idealom da je moguće zajedno živeti u moru jednakosti). Ideologija (koju možemo nazvati i diskurs ili čak i „socijalno nesvesno“ jer je uglavnom nesvesna), kao vladajuća ideja, omogućava grupni ekvilibrijum kroz kreiranje dihotomije da su moćniji na poziciji jer su superiorniji i imaju harizmu (sam doživljaj moći dovodi do aktiviranja ljudske superiornosti i osećaja lične zasluge) a manje moćni jer su u odnosu na njih inferiorni i nose stigmatu. Zbog toga moćniji mogu da stigmatizuju nemoćne (obrnut proces nije moguć), a oni dodatno zbog već postojećeg doživljaja inferiornosti to lako prihvataju, što nema samo površinske efekte već menja

strukturu psihe na dubokom nivou. Na primer, u razumevanju fenomena žrtvenog jarca u grupi, pored nesvesne potrebe žrtvenog jarca da bude kažen i razumevanja ovog fenomena kroz projektivnu identifikaciju, neophodno je uvek uzeti u obzir kontekst i diferencijale moći.

Na kraju treća i možda najvažnija stvar za polje grupne analize je Elijasova teorija simbola koja kaže da su znanje mišljenje i govor različiti oblici jedne iste stvari-simbola, a sama teorija integriše teme koje pripadaju psihologiji, sociologiji, filozofiji i politici, što je posebno važno za savremenu grupnu analizu i njenu primenu u razumevanju kulture, identiteta, dinamike institucija, organizacija i društva. Po Eliasu na početku civilizacije mišljenje je imalo interpersonalni karakter (bilo je daleko od misonih operacija kako ga danas zamišljamo), nastajalo je iz zajedničke grupne aktivnosti i rukovalo je konkretnim predmetima (npr. priprema za zajednički lov). Takodje on primećuje da razvojno deca prvo „misle naglas“ a mišljenje „u sebi“ bez očigledne forme govora mora da se nauči, što znači da dete prvo nauči da govori u grupi, pa da misli (ovo je izuzetno važno kada hrabrimo učesnike grupa da se upuste u slobodno lebedeću diskusiju i da „samo“ slobodno govore). Govor bi bio rukovanje simbolima u njihovom punom obliku, a mišljenje rukovanje kondenzovanim i skraćanim zvučnim simbolima i može se odvijati i u slikama. Ovo znači da jezik uvek sadrži tragove konkretnog zajedničkog iskustva. Pored funkcije komunikacije, jezik nas orjentiše, nudeći nam ime (simbol) za svako iskustvo (znanje) koje je u domašaju grupe. Znači pored prostorne i vremenske dimenzije ljudska bića počinju i nastavljaju da žive i u „petoj dimenziji“, dimenziji simbola. Funkcije simbola (to jest, jezika, znanja i mišljenja) „su usmerene ka kontroli društvenog i prirodnog sveta u koji je osoba postavljena“. Moć teorije simbola je u tome što ona prevazilazi uobičajenu dihotomiju unutrašnje/spoljašnje, jer ono što je unutar naših umova je takođe izvan naših umova, tamo je čak započelo. Ovim se prevazilaze dihotomije priroda/odgoj, idejno/materijalno i pojedinac/grupa što je srce grupno analitičkog razumevanja sveta u kojem identitet nije ni sigurno ni stabilno mesto, u kojem se daje prednost mnogostrukosti nad jedinstvom, u kojem je ja uvek „mi“ (ali ni „mi“ nije stabilan objekt) i u kojem su superego, um i sam proces mišljenja vlasništvo grupe.

Mišljenja smo da je razvoj specifičnog i ličnog grupno analitičkog jezika van psihoanalitičke paradigme majka-beba ovim delom započeo i želimo da njegovim prevodom damo doprinos komunikacionom polju i obogatimo grupno analitičku kulturu koja ima bogate korene na ovim prostorima. Iz te grupno analitičke kulture, primarno iz Društva za grupnu analizu u Beogradu, smo ponikli svi koji smo radili na ovoj knjizi, i Maja Lyon kao tehnički urednik i Vesna Radonjić kao prevodilac, mada su sve uloge bile mnogostruke i fluidne.

Na kraju veliku zahvalnost dugujemo našoj učiteljici i mentoru dr Tiji Despotović koja nas je logosom, patosom ali primarno svojim etosom odavno ubedila da grupu ne shvatamo olako.

Dr Danilo Pešić

Uvod

Jedan pacijent je na psihoterapijskoj grupi izjavio da sada shvata koliko su ga celog svog života kontrolisali želje i htenja drugih. Od sada će, ponosno je rekao, pokušati da sledi sopstvene želje, a ako se drugima to ne sviđa – pa... neka se nose, to je njihov problem.

Ovakav pokušaj da se dođe do zdravlja je prilično neobična ideja, jer ona implicira da pacijent može da živi bez drugih ljudi, kao neka vrsta čiste individue. Pacijent na ovaj način izražava stav koji je jedna vrsta ne tako retkog uverenja da, kako bismo upoznali sebe, moramo da gledamo unutra, a bivstvovanje s drugima obavezno predstavlja kontaminaciju istine. Pacijentov problem je, kako je on to sam definisao, to što on nestaje u prisustvu drugoga. Njegovo rešenje problema je bilo da učini da drugi nestane. Jasno je da lek nije ništa bolji od bolesti. Ovo je izraz večite dileme – dileme koja se često formuliše kao konflikt između individualnih i grupnih interesa. Smatra se da pojedinac neizbežno gubi nešto time što je u grupi – u najmanju ruku, pažnja biva razvodnjena.

Upravo je po ovom pitanju psihoanalitičar i grupni analitičar S. H. Fuks (1898–1976) dao svoj doprinos, time što je doveo u pitanje samu osnovu na kojoj se zasniva podela između pojedinca i grupe. Ovo preispitivanje je stvorilo temelj za njegovu grupnoanalitičku teoriju. Fuksova teorija problematizuje pacijentovo rešenje tako što pruža nov model odnosa između pojedinca i grupe. Njegova teorija je potencijalna fuzija između psihoanalize i sociologije. Ovo se ogleda u činjenici da Fuks ima dva teoretska uzora – psihoanalitičara Sigmunda Frojda i sociologa Norberta Elijasa. Grupnoanalitička teorija je, onako kako je izlaže Fuks, pokušaj da se ove dve discipline spoje, što je on u izvesnoj meri i uradio. Međutim, u tom procesu je za sobom ostavio niz nedoslednosti i kontradikcija koje, po mom mišljenju, nikada nisu bile apostrofirane, a što je dovelo do velike zbrke i ostavilo teoretsko polje grupne analize u izvesnom rasulu.